

10 коп.

ІВАН ГАЙДАЙ

ЮВЕЛІРНЯ

ТОМОЧКА

Іван Гайдай

ІЛЮСТРАЦІЇ Р. САХАЛТУЄВА

перес-иа.

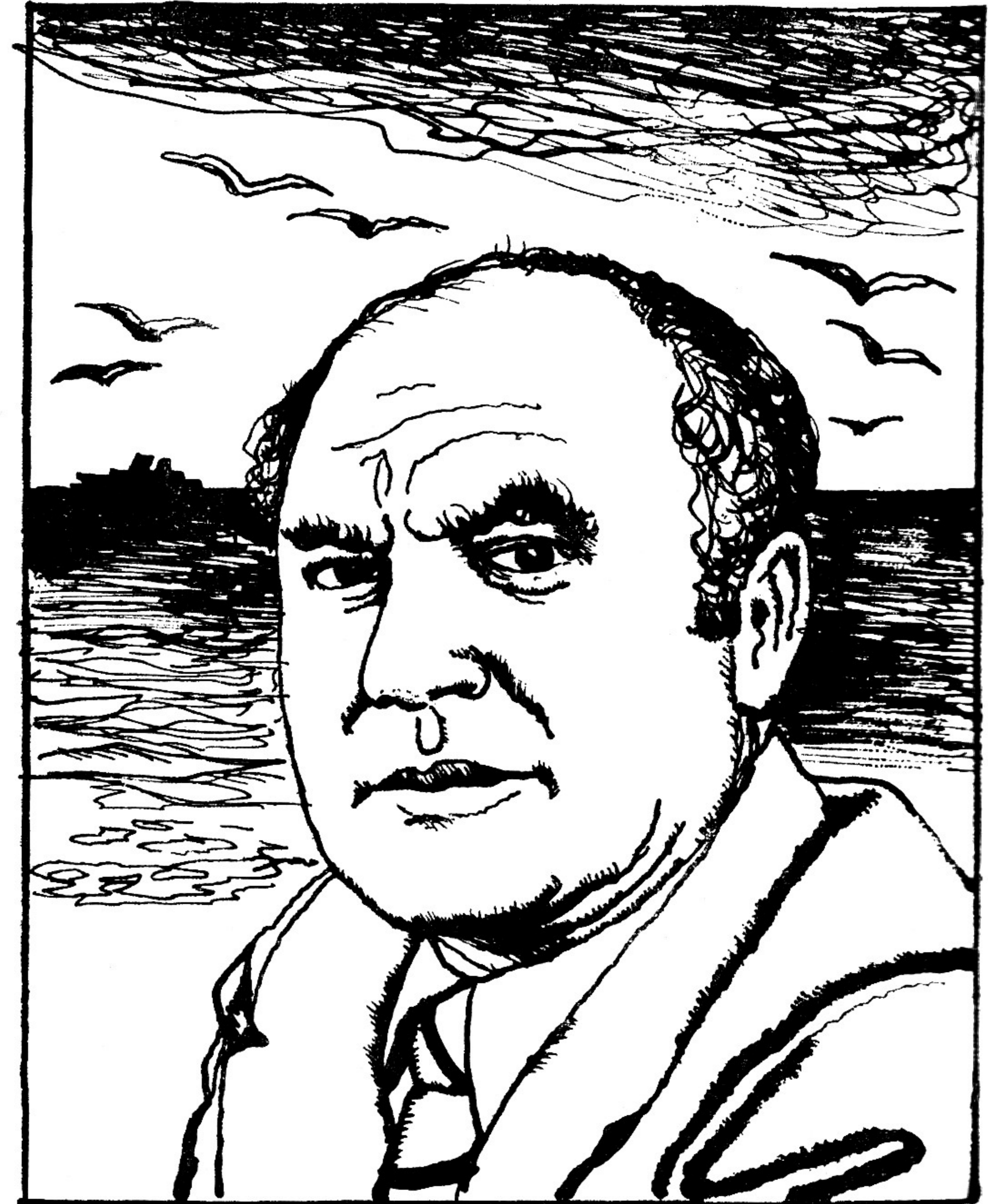
перес-иа.

Відсканував і опрацював
Олег Леськів

КИЇВ, ВИДАВНИЦТВО «РАДЯНСЬКА УКРАЇНА»
1982

ЗМІСТ

Сімейна розмова	5
Ювелірна Томочка	8
Мемуари аноніма	14
На кабана!	18
Тяжкий екзамен	23
Хурделиця	27
Професійна таємниця	33
Аміль і свята богородиця	38
Сиренька людина	42
З нашої сторони	49
Номенклатурний вареник	56
Громовиця	61

Іван Гайдай
Дружній шарж.

ІВАН ГАЙДАЙ

Не подумайте, шановний читачу, що автор цієї збірки Іван Іванович Гайдай те тільки й робить, що сміється, тим тільки й заклопотаний, щоб на папері вийшло весело, гостро й дотепно. Ні, не тільки, хоч автор добре пам'ятає слова Остапа Вишні про те, що гуморист мусить думати про смішне, про гостре й дотепне навіть тоді, коли зубний лікар частує його триклятушою бормашиною.

А справа в тім, що автор цієї книжки належить до тих письменників, котрі пишуть гуморески лише в години відпочинку. В робочий час їм не до сміху. В робочий час Іван Гайдай мусить бути цілком серйозним, бо він кадровий газетяр, бо він уже багато, багато років працює редактором херсонської обласної газети «Наддніпряньська правда». В редакції Іван Гайдай має нагоду посміхатися один раз на тиждень, коли вичитує матеріали до чергового сатиричного кутка «Третій дзвоник». Між іншим слід віддати належне цьому бойовому щотижневому сатиричному залпу «Наддніпрянки». Він робить своє добре діло й тому завоював неабияку популярність серед читачів газети.

Іван Гайдай і родом з Херсонщини. 10 жовтня 1923 року замріяні осінні степи, що розкинулися привільно навколо села Широка Балка, вперше почули його дзвінкий голос. Тут він народився, тут і виростав, звідси й пішов у світ широкий. Тепер він уже заслужений працівник культури УРСР. Тепер він уже автор дев'яти книжок.

Ну, а по цій короткій мові читайте «Ювелірну Томочку» Івана Гайдая. Читайте й радісно посміхайтесь. Пам'ятайте, що добра усмішка краще змінює здоров'я, ніж прославлений чудо-корінь жень-шень.

Ф. МАКІВЧУК.

СІМЕЙНА РОЗМОВА

Налагодилась тітка Ониська до міста, зайшла до моєї дружини, та й хвалиться:

— Оце ж державні екзамени починаються, так я в інститут на місяць. Внучка, бачиш, привела мені правнука. То ж допомагатиму їй, нехай здає, лікарем буде. Може ж таки колись порятує від болячок, а то й смерть відведе. А ви тут навідуйте, прошу вас, мого Пилипа. Він у мене, правду сказати, всьому навчений: і їжу собі приготує, як не полінується, і випере що треба і випрасує. А таки, знаєте, самітнім у дворі залишається на цілісінький місяць. Боюсь, щоб не занудьгував без мене. Хоч і вреднющим зробився на старість, а таки жаль його, біса.

Через два дні по тому прийшов я з роботи ще до захід сонця, та й говорю своїй Олесі:

— Піду на якусь годину до дядька Пилипа, погломонимо, подивлюся, як він там без тітки Ониськи поживає. Дивись, уже скучає за нею.

— Чи й не так, — вона мені в відповідь, — твоя тітка ще й з двору не вийшла, а ти вже мерщій навідувати біжиш, чи тобі дома діла мало?

— Як же не вийшла, коли сам бачив — в автобусі сідала з двома клунками, я їй ще й кошик плетений подав.

— Не мороч голови. Скажи, що замандюрилось до Петра шаснути. Не проминуло й години, як тітка Ониська за щось сварила дядька Пилипа. Бери в руки сокиру та рубай дрова.

Не встиг я й нагрітись до ладу біля дров, як почувся сварливий голос тітки Ониськи.

— Чуєш, чуєш? — посміхнулась Олеся.

— Та чую, — відповів, а собі думаю: «Де ж їй взятися? Хіба що на крилах прилетіла».

Другого дня знову чую свариться і таки здорово свариться тітка Ониська. Олеся якраз побігла до куми за новинками, бо не була на базарі. «Дай, — думаю, — навідаю дядька, запитаю тітку, чому це вона не допомагає внучці здавати екзамену».

Заходжу на подвір'я і що бачу: сидить дядько під вишнею в плетенім кріслі, на столику півпляшки вина, келих, на тарілочці гірка черешні. А тітка Ониська до нього з вишні:

— Чом же це досі кури голодні? Чи ж не говорила я тобі, бісе: висипати кукурудзу з решетця.

— Не кричи, висипав, нагодував, — відповідає їй дядько, посміхаючись.

— Ой лишенько і поросятка кричать. Та он же каша для них у казані, чи тобі засліпило?

— А я й поросят уже нагодував, — мружить дядько від задоволення очі, — бач і не вгадала.

— Так і є, десь волочився уже з кумом Степаном. Постій, постій, бісова душа, я ще ось подивлюся, як ти картоплю підгорнув, дивись і помідори не здогадався полити?

— Знову не вгадала. Прополов, підгорнув і полив, — підморгнув мені дядько, а я ближче до вишні, побачити б де там тітка сховалася, аж бачу на сучку портативний магнітофон висить. Засміявся, а дядько:

— Тс-сс, — показав пальцем на магнітофон, — не заважай, у нас сімейна розмова. Це вона отак мене частувала, як з рибалки повернувся. А хочеш послухати, як вона зустріла мене, коли ото з кумом могорича випили за новий бриль.

— Хочу, — погодився я.

Дядько замінив касету, і з магнітофона полинув голос тітки Ониськи:

— Ану, ану підійди ближче. Боже ж мій, ти тільки подивись на нього! Повзе ні рак, ні жаба прямо таки на карачках. Чи ж мало ти вижлуктив її за своє життя, бодай вона носом юшкою витекла. Ач як насьорбався, аж роздуло всього. Геть до хати, доки не викупала в холодній купелі!

— Ти не вір їй, — зупинив магнітофон дядько. — З кумом тоді ми випили по одній-єдиній, по малесенькій. А коли ото минулого літа я від куми прийшов, що було! Ось зараз сам почувеш.

Дядько Пилип підвівся, щоб іти до хати за новою касетою та я зупинив його:

— І нащо оце вам сварки ці слухати, чи не набридли вони досі?

— Е, що ти розумієш? Нічого не розумієш. Вона — оця розмова, ніяка не сварка для мене, а голубина пісня, щоб ти знав. Шістдесят років без малого слухаю її, а трапиться якийсь день не чую, марудно стає, безсоння нападає. Та що там тобі говорити, що ти розумієш.

ЮВЕЛІРНА ТОМОЧКА

Чомусь здається мені, що коли б я не попросив у батьків дозволу на одруження, то вони, можливо, самі ніколи б не додумалися до цього. Я й досі парубкував би. Та треба ж було трапитись лихові: закохався я в одну чарівну, милу, ніжну, сором'язливу дівчиноньку на ім'я Наталка! Дуже закохався. Скільки літрів юнацької крові перекипіло в моїх жилах через її чорні брови, карі очі та біле личко! Точно не скажу, але самоварів з десять набралось б.

Врешті-решт, на душі утворився такий накип від кохання, що без Наталки життя стало неможливим. Самі резумієте — одруження вимагає витрат не тільки нервових, а й матеріальних, і, отже, без допомоги батьків не обійтись. Про свій намір довелося зізнатися батькові і матері.

— Ти диви! — гукнув батько на всю хату. — Він у нас і правда вже дорослий. І коли ти тільки встиг вигнатися мало не до самісінької стелі?

Мама, почувши про мій намір одружитися тіль-

ки з Наталкою, не проявила видимих емоцій. Зміряла мене своїм проникливим материнським поглядом з ніг до голови і запитала так, ніби досі не чула:

— Кого ж ти збираєшся привести у нашу сім'ю?

— Та Наталку ж, Наталку, — терпляче повторив я. Мати уважно подивилась на батька, той засмикав плечима і винувато закліпав очима. Тоді сама сказала мені.

— Не знаю такої, не чула.

Пам'ятаю, в моїй душі спершу похололо, потім ніби щось гаряче розлилось, а затим усе скриваніло.

— Ми з нею, мамо, в одному цеху працюємо. Гарна вона.

— У цеху, — повторила мама і скривила губи. — А ти точно знаєш, що кохаєш її, чи може хто сказав тобі?

— Точно, аякже, всі про це знають і Наталка теж, — підтвердив я.

Як зараз пам'ятаю, в кімнаті хвилин із п'ять стояла мертва тиша. Я переводив погляд із батька на матір, з матері на батька, а вони мовчали, щось думали. Нарешті мама глянула на мене своїми проникливими очима і сказала:

— Ну, що ж, батько правду каже: ти дорослий. Але якщо відчуваєш, що час одружуватись — будь ласка, та тільки і тільки, — наголосила мама, — з Томочкою.

— Та ти що! — аж підскочив від подиву батько. — Вона ж... Ой-йой!

Мама гостро зиркнула на батька, тупнула ногою.

— Що «ой-йой», що! Зате дівка — всім дівкам дівка. Не по ресторанах, не по кафе різних шастає вечорами, як ото інші дівки. Тут мама чомусь докірливо глянула на мене. Мабуть, у ту мить перед її очима промайнули мої колишні знайомі дівчата — Зося, Вутя і Зіра. — Томочка, — щоб ти знав, — продовжувала вона, — чиста душею, мов кринична вода. Вона те і знає — біжить як не в оперу, то на балет або у філармонію. Жодного концерту не проминає.

Треба б вам знати, що моя мама в свої далекі-далекі дівочі роки мріяла стати артисткою великого театру або балериною і навіть співачкою. Довго і серйозно мріяла, аж доки не стала дружиною мого батька — потомственного пожежника. Проте мистецтво і досі полонить її душу, а люди, які кохаються в ньому, для неї незвичайні, божественні. Про Томочку ж особлива мова, бо, окрім усього, її мама давно у великій дружбі з моєю.

— Мамо, окрім Наталки, мені нікого не треба, — почав було захищатися я, бо, як на правду, тоді мені здавалося, що лише Наталка в цілому світі чогось варта, а всі інші дівчата виліплені з сірої глини. Тільки й те, що масті різної, а на розум однаковісінькі. Отак і сказав матері.

— Про Томочку не смій так думати, не смій! — насварилася мама. — Запам'ятай: вона — розумниця, уміє жити.

— І в ювелірнім магазині працює, — додав батько не без єхидства. І багатозначно підморгнув мені. Мама презирливо глянула на нього і відказала:

— Еге ж, у ювелірному. Це теж свідчить про щось. Туди не так легко влаштуватись навіть із таким розумом, як у тебе.

Томочку бачив я мало не щодня, бо жила вона в сусідньому будинку. А примітна була тим, що в неї не тільки всі зуби золоті,— навіть очі, волосся та обличчя — кольору золота. Одним словом, не голова, а зливok дорогоцінного металу.

Мама підвела ризику.

— Думай, синок: або Томочка, або ніхто.

Думав я тижнів зо два. І чим більше думав, тим більше переконувався, що мама має рацію. Самі посудіть: хіба ж варто відмовлятися від її пропозиції, коли на шиї у Томочки щодень новий ланцюжок (золотий, аякже!) на кожному пальці блищить і сяє каблучка! Наступного ж дня після першого нашого побачення вона подарувала запальничку, про яку я тільки міг мріяти. Одне слово, Томочка — розумниця високої проби!

...Весілля справили на всю губу в першокласному ресторані. Скільки друзів, та ще яких друзів виявилось у Томочки! Навіть директор Будинку побуту подарував Томочці квіти і при всіх поцілував ручку.

Але справжні дива почалися буквально за тиждень після мого одруження. Ні сіло, ні впало, мене запросив директор бази текстильторгу і сказав:

— З твоїм талантом, Петре, не слюсарем працювати годилося б, а тут, у мене, завідуючим складом тканин.

— Але ж я, як мовиться, не в курсі дела. До того ж ви мене зовсім не знаєте.

— Зате наші дружини одна одну знають. Не сумнівайся.

Після розмови з Томочкою, я перестав сумніватися у своїх здібностях.

Не розгубилась і мама, коли невдовзі запропонували їй поміняти скромну посаду статистика на товарознавця галантерейної бази, на якій чомусь водилися і килими. Батько упродовж невеличкого проміжку часу з пожежника став контролером на міському базарі. Словом, весело зажили. Та для повного щастя не вистачало простору, і тут де не взявся один корисний чоловік. Томочка його єдину дочку влаштувала в столичний університет. Так от той чоловік сказав, що для нашої сім'ї трикімнатна квартира тісна, і скоро ми одержали п'ятикімнатну, в самому центрі міста. Після того ще веселіше стало. Одного лише пташиного молока не пили, бо, як сказав батько, раз немає його в нас, отже, ніде немає.

...Думаю оце на самоті, та передумую, на що спромоглася моя Томочка — рядова продавщиця ювелірного магазину. Шкода, що в мене немає брата. Може, б вона зробила його юристом, і не довелось би мені лежати оце тепер на твердих нарах і ждати виклику слідчого.

...А з дому вже тиждень передачі не приносять.

МЕМУАРИ АНОНІМА

Рідкісна знахідка потрапила мені до рук: блокнот із скромною назвою «Мемуари». А що в них, читайте:

Мої спостереження, міркування, невідкладні заходи.

Місяць перший. Тиждень другий, четвер. Сьогодні ввечером головою колгоспу обрали Бурлюгу. Це ж він «Волгою» їздитиме? Ще побачимо!

Написати в райком невідкладно: Бурлюгів батько — злодій, мати — спекулянтка, тесть — п'яниця, сам Бурлюга — виродок, пройдисвіт. Дружина — загребуша, жаднюша, діти — розбишаки.

Тиждень третій, вівторок. Почалося. Мене зняли, завскладом поставили Морозенка.

Сигналізувати в прокуратуру: Морозенко, Бурлюгів кум, безпробудний п'яниця. Краде зерно, борошно, мед, сало, олію, продає, пропиває. Рятуйте наш колгосп!

Четвер. Бригадир Ракитний добравсь до моєї жінки Свети. Послав на ферму до Стебуна, а він погнав її корів доїти. Корова вдарила Свету закізничним хвостом по обличчі.

Сигналізувати в райком: Стебун — залицяльник, женихайло, ловелас і вітрогон. Завідує фермою, бо із Бурлюгою на одній парті у школі сиділи, і один у другого задачки списували, а тепер щоночі пиячать.

Тиждень четвертий, середа. Ракитний тягне мене на роботу. Піду, подивлюся.

П'ятниця. Ракитний дав вила. Значить так!

Написати в прокуратуру: Ракитний знущається з людей, ображає їх непристойностями, деспот, горлоріз, кровопивець.

Місяць другий. Тиждень перший, понеділок. На роботу не ходив, ходив у сільраду до голови Воробченка, а він із Бурлюгою в одну дудку дме. З району досі не їдуть. Напишу вище.

Четвер. Корови брикаються, Света, сердешна плаче, а Стебун чортихається.

Напишу його жінці, що він завів любові з дояркою Бобирихою Катською, дописує їй молоко, і вона тепер перша доярка в колгоспі.

Субота. Ракитний не дає жити, гонить на роботу. Забере вила — дає лопату, лопату забере — дає знову вила.

Написати в прокуратуру: Ракитний пізньої ночі повертається з роботи, мабуть, щось краде. Хай перевірять, розберуться.

Неділя: Діждавсь свята. У Стебуновій сім'ї сварка, діло до розлучення доходить. Стебуниха

гризе свого Стебуна за Бобериху. Ага! По селу уже слух пішов.

Написати прокуророві і в міліцію. Стебун побив до смерті свою Стебуниху, збаламутив усе село, людям не дає спокійно жити.

Тиждень другий, понеділок. Света марніє і худне на очах, а Стебун регоче на фермі, наче і не скубла його Стебуниха.

Вівторок. Приїздили з району, перевіряли мій сигнал. Нічого не підтвердилося. Хай, зате баби тепер шушукаються на все село. Напишу в Москву, що в Бурлюги в райкомі рука і йому все сходять.

Середа. Справжнє свято. Прокурор був на фермі. Робили ревізію і на складах. Все на місці, а в Морозенка інфаркт. Стебун же ходить і посміхається, мабуть, у нього нерви волячі. Нічого, допечу.

Напишу в Київ, що прокурор потяг із ферми корову.

Неділя. Бурлюга гуляв на весіллі у Фроськи. Пив, танцював цілу добу ще й на гармошці грав.

Напишу в Київ, що голова розвів п'янку на все село.

Тиждень третій, понеділок. Ракитний соки з мене п'є, Свету мучить Стебун доярством. Вона, сердешна, вже й не плаче, а тільки схлипує, бо всі сльози виплакала, а Бурлюга «Волгою» їздить у лікарню. Здається допік таки.

Середа. Аж три представники з району приїздили на ферму, дивились, розпитували. А Стебун тільки посміхається. Бандюга. Напишу на нього в усі кінці.

Четвер. Ракитний загнав мене з вилами на цілий день у силосну яму, без ножа ріже. Мое серце починає бухкати. Света сохне. Нічого, діждусь свого.

Субота. З усіх кінців поз'їжджались представники і ревізори на ферму. Тепер щось та знайдуть.

Неділя. Стебун гигає. Усі роз'їхались. Ходив до Морозенка в лікарню, носив йому компот. Який тип! І не думає тікати із складу. Бреше, втече.

Тиждень четвертий, понеділок. Страшенно бухкає серце, піду до голови, хай відвезе до лікарні. Підлікуюсь і Стебунові бичачі нерви зубами перегризу.

Вівторок. Поклали на ліжко, в палату Морозенка, колять.

Середа. Колять, Морозенкові по знайомству малесенькі голки підбирають і помаленьку штрикають. Мені ж — до живого дістають.

Написати в міністерство. Хай приїдуть, розберуться.

Четвер. Приїздила Света, каже: — А Стебун собі сміється, Бурлюга «Волгою» їзди...

На цьому запис обривається трьома великими кляксами. Ніякого підпису. Чорні плями замість прізвища і більш нічого. Що ж, у кожного свій автограф у житті.

НА КАБАНА!

Не знаю, як ви, але я переконався на власному досвіді, що полювання на диких свиней — це воістину єдине в своєму роді мисливство, достойне людей, сильних духом! Чому? Давайте обміркуємо все, зважимо, розберемось.

Почнемо з полювання на дику качку. Що це за полювання? Сидиш у човні або стоїш у воді — ждеш. Налетить — пальнеш, не налетить — не пальнеш. Справжнє задоволення при полюванні на качку можна мати тільки тоді, коли мисливці довкола вас, вам рівня. В такому разі появиться над плесом качка, не обов'язково і качка, аби в пір'ї. Летить воно, оте в пір'ї, летить, махає крильми, аж тут сусіда — бах, бах! А воно летить, крилами махає. Другий сусіда — бах, бах, тара-рах! (У нього п'ятизарядна), а воно летить і прямо на вас. Тут уже не ловить гав, не шкодуйте набоїв: бах, бах! Перезарядить мерщій рушницю і ще раз — бах, бах! Розрядиш двічі рушницю і на душі полегша-

ло. Тієї ж пернатої дичини ще і сусідам, дивишся, на кілька пострілів дісталось. А воно, пернате, полетіло і полетіло в друге плесо порозважати мисливців. Чим менше набоїв несеш додому, тим більше задоволення.

Перейдемо тепер до полювання на зайця. Сміх один і тільки. Де тепер отой заєць візьметься? В полі трактори, літаки, машини. В такій обстановці і в самого ведмедя душа в п'ятки втече, а про зайця і говорити нічого. Тож ідеш, ідеш, шукаєш того довговухого, шукаєш. Знайдеш, нарешті. Готовий уже радіти, так він як дремене від тебе, як дремене так, що і конем не наздоженеш. Нервозність сама, а не полювання.

Стійте! Я забув про лисицю. На неї теж полюють... хто вміє. Мені ходити на неї ніякого задоволення, дружина не любить лисяче хутро.

А тепер про диких свиней. Примітно те, що ніхто з мисливців не говорить: ходили на свиней або — ходив на свиней. Про таке полювання говориться гордо: «Ходили на кабана!» «Ходив на кабана!» І це, скажу вам, не просто так мовиться. Ні-ні. Що б не вискочило з кущів: хай то поросятко, свинка чи свиня — байдуже, аби тільки хрюкнуло, в очах мисливця оте воно — кабан не більше — не менше!

До недавнього часу у наших степових краях такого звіра не водилося. Вперше хрюкнуло і зашелестіло в придніпровських очеретах минулого року. Про ту подію враз заговорило все мисливство області. Найдогадливіші твердили, що кабани, рятуючись від нашествия мисливців десь аж на Поліссі, спішно почали переселятись у наші краї. Доки говорили та готували набої, захрюкало в кукуру-

дзах, у лісосмугах, у картоплях і буряках. Всім бачилися кабани щонайменше з добрячого бугая. Заполювати такого звіра — це ого-го! До віку ходитимеш у героях.

Зібралися ми одного ранку і пішли до радгоспної кукурудзи. Розсипались довжелезним ланцюгом, щоб жодного кабана не пропустити. Я присів до дядька Гаврила.

Йдемо. Сміливо йдемо. «Пам'ятай,— наставляє дядько Гаврило,— кабан не те що заєць. Особливо не подобається йому, коли ти з першого разу не заб'єш його. Тоді чеше прямісінько на тебе. Так і норює іклами в печінку штрикнути». «Чому в печінку, а не в інше місце — цікавлюсь я,— можна ж і в інше місце?» Дядько не встиг відповісти. В ту мить він набачив якісь сліди. «Дивись, дивись,— тиче пальцем на землю,— кабанячі ратища. Ох і здоровенний! Свіжі сліди. Тепер держись». Чую, як стадо мурах пробігло по моїй спині і задрижали коліна, але я йду, йду, бо дядько ж Гаврило поруч. З ним не страшно. На випадок чого — виручить. І раптом — шелест! Шелест! Стебло кукурудзи як наче вихором закрутило, заломило.

Не знаю, що скоїлося зі мною, як воно вийшло, а тільки рвонув я щодуху назад, а за мною: шелест та шелест кукурудзиння, хропе, сопе щось. «Кабан наздоганяє,— думаю... Де? Де дядько?! Чому не стріляє, чому не рятує мене?» А за спиною все ближче та ближче шелестить і лопотить, сопе і хрюкає. Ось-ось хапоне мене нижче спини. Я вже забув про дядька, вся надія на лісосмугу. Запримітив височенну акацію, мчу прямісінько до неї. Коли це — шась — щось повз мене і на акацію. Я за ним забрався на найвищу гілку. Див-

люсь, а поряд і дядько Гаврило відсапується. В кукурудзі ж тихо-тихо.

— Ти чого біг як навіжений? — вставився на мене дядько.

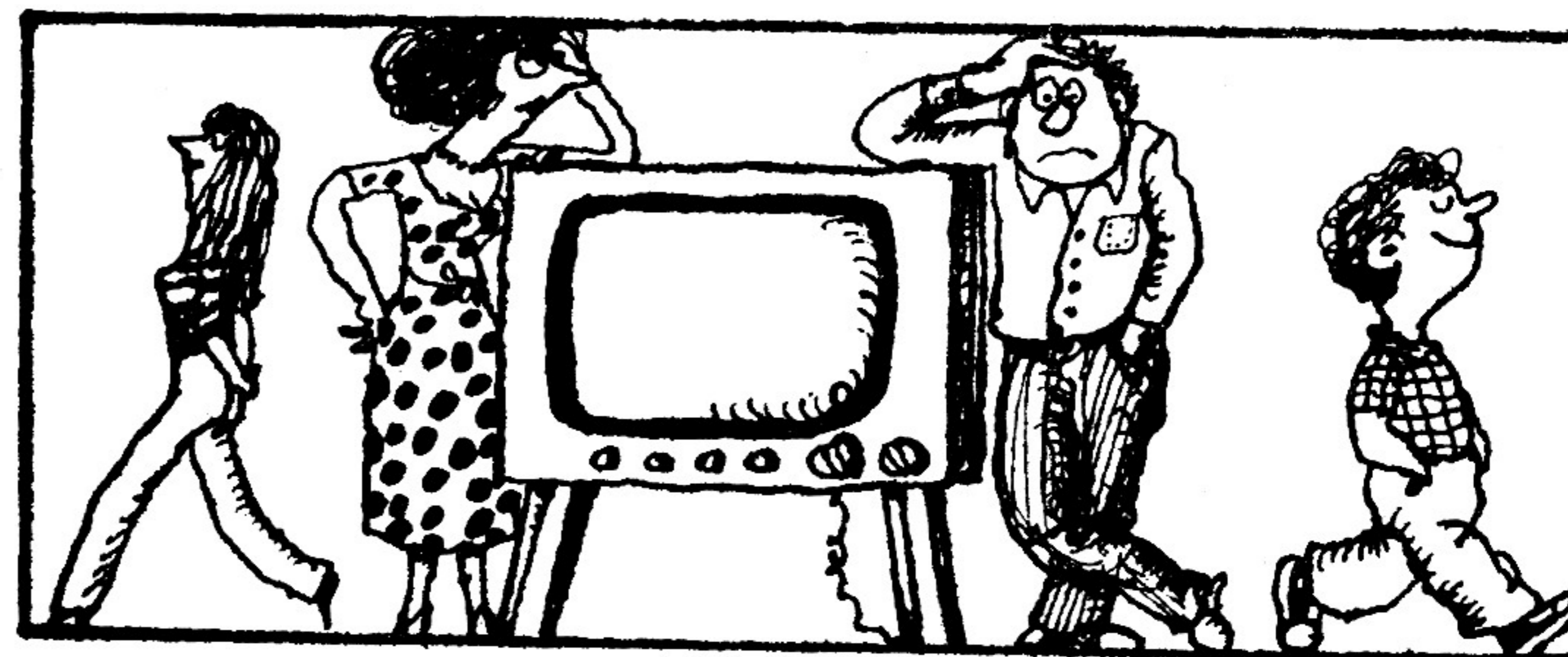
— А ви чого?

— Чого, чого? Тебе рятувати. Ще не відомо, куди б ти забіг, не будь мене поруч.

Що вірно, то вірно. Біг я не своїми ногами, а мабуть, заячими. Шкода лиш, що даремно біг. Як потім з'ясувалося, натрапили ми не на кабанів, а на оленів. Найдивніше ж те, що ми ніяк не могли знайти способу злізти з акації. Надто високо вискочили на неї. Без драбини годі й думати спуститись на землю. Спасибі друзі-мисливці не залишили в біді. З радгоспу прислали пожежну автомашину.

Після того випадку я дійшов висновку, що для полювання на кабана однієї рушниці замало. Треба носити з собою і драбину. Не для того, щоб забиратися по ній на дерево. Ні! Без неї з дерева злазити небезпечно: можна ногу зламати. Добивати ж кабана-підранка найкраще двопудовою гирею. Треба тільки поцілити нею по голові. Це легко, якщо добре натренуватись на домашніх свинях. Можна добити і жаканом, що неодмінно має бути в другому стволі вашої рушниці, але про нього в таких випадках легко забувається. Двопудова гиря — надійна зброя. От тільки бігти до лісосмуги з нею важко.

Отже, друзі, на кабана!

ТЯЖКИЙ ЕКЗАМЕН

Досі я був незаперечним авторитетом для дітей і дружини. Тринадцять років сімейного життя беззмінно тримався на п'єдесталі глави сімейства і свої обов'язки виконував бездоганно: на роботу ходив вчасно, з роботи повертався тверезим навіть у день зарплати, дружині віддавав усі гроші до копійки, собі навіть «парубоцьких» не залишав, регулярно перевіряв у дітей щоденники і понад те, траплялось, допомагав дружині по госпрдарству. Одного разу вона довірила мені піти в магазин по продукти. І, на її великий подив, я виправдав довір'я.

Послизнувся і впав мій авторитет, вважайте, на рівному місці, на очах сімейства.

Того злочасного дня я прийшов з роботи на рідкість у хорошому настрої. Чомусь весь час тягнуло на веселеньку пісеньку. Так і відчував: не на добро те все. «Мабуть, думав, синок знову чимось прославився у школі, і вчителька викликає мене на

розмову». Але мої побоювання виявилися марними. У Грицевому щоденнику стояла лише одна трійка з арифметики. В Олиному, як завжди, порядок. Ніяких несподіванок не принесла з роботи і дружина. До всього, вона вже встигла приготувати обід. Він удався напрочуд смачним.

— Сьогодні,— сказав я за обідом,— по телевізору показуватимуть наш завод. У моєму цеху теж знімали.

Сказав не без гордості, звичайно, але сімейство до такої важливої новини поставилось байдужісінько. Гриць, який кожне повідомлення про новий фільм зустрічав несамовитим: «Ура!» на цей раз промовчав. «Подумаєш, теляча радість!» — ніби промайнуло на обличчі дружини. Мене це трішки штрикнуло під ложечку, але не на стільки, щоб зіпсувати апетит.

Немало здивувався, коли хвилин за три до початку передачі всі повсідалися біля телевізора. Сиджу я в колі сімейства справжнім іменинником. На екрані — корпуси заводу, нові комбайни, дощувалки, прохідна, за нею — алея Слави. Великі портрети знатних людей підприємства. Директор вшановує кожного, розповідає, за які здобутки удостоєні вони великої честі. Виходить так гарно і так врочисто, мені аж в грудях млоїть.

Коли показали останній портрет, дружина запитливо глипнула на мене.

— Це ще не все,— заспокоїв я її.

З алеї Слави оператор повів нас у цехи. Я дивився мовчки, доки на екрані не з'явився мій цех. Та як побачив знайомі обличчя, не стримався:

— Наш цех! — гукнув.— Ото Микола — бригадир.

Оце Степан — мій товариш, теж токар. Наші верстати — поруч,— кажу, а оператор тим часом показує вимпел, що стоїть на Степановім верстаті, а на ньому — напис: «Ударник комуністичної праці!»

Закінчивши розповідь про Степана, диктор повів розмову про Федора — мого сусіду зліва, і на екрані знову знайомий вимпел, тільки вже коло Федора.

— Тату, тату, а де твій верстат? — термосить мене за руку Гриць.

— Мій — між верстатами дядька Степана і дядька Федора. Вони мої найкращі друзі, синочку,— підкреслюю, щоб знав, з ким батько дружить.

А син гне своєї:

— Тату, на твоїм верстаті теж є вимпел?

Обпекло мене його запитання, а син не відступає, затискує в куток:

— Є чи нема?

— Ще нема, синку.

— І тебе не покажуть?

— Ні.

— А чому немає вимпела?

— Не заробив, виходить, наш татунь,— кинула дружина, і в її голосі відчувалась образа. Дочка почервоніла, прикусила губку і, соромлячись глянути на мене, вийшла з кімнати, як тільки диктор сказала: «Ми передавали...» Зрештою я, уже не чув і не бачив, що було на екрані. За Оленкою побіг Гриць, а потім підвелась і дружина.

— Так, так, чоловіче мій миленький,— мовила стримано,— а я ж думала — діткам радість буде, а воно...

Не доказала, прошелестіла спідницею.

З того вечора все в нас стало якось не так. Дружина, соромлячи Гриця за якусь провину, вже не говорила, як бувало: «І в кого ти таке вродилося? Татусь у тебе — і вдома, й на заводі кращого не знайдеш...»

Найдивніше ж те, що і з Грицевого щоденника зникли двійки і трійки. За чверть вчителька виставила з поведінки аж п'ятірку. Тепер, як повертаюсь з роботи, синок неодмінно показує щоденник, в якому виставлено самі п'ятірки, і говорить з погордою.

— Подивись і розпишись.— Ледве не скаже: «Отак треба, батьку!» В Олиному щоденнику, як і раніше, тільки п'ятірки, але і в її душу наче хто льдинку вкинув.

— Коли ще твій завод будуть показувати по телевізору? — запитала якось.

Що їй скажеш, що відповіси? Дружина глузливо посміхається: «Підтягуйсь, підтягуйсь, чоловіче!..»

Правду сказати, тяжка то справа — перед дітьми складати екзамен. Доведеться і справді підтягуватись...

ХУРДЕЛИЦЯ

Що там говорити, жили ми при Тимоні Гервасійовичу, і непогано жили. Бувало, лиш бовкне на міській вежі вісімнадцять, ми вже за прохідною, на півний бар орієнтир. Після трудового дня на мужську розмову туди нас само тягнуло. Одним словом, від життя задоволення мали. І ой як гірко було нам проваджати на пенсію дорогого Тимона Гервасійовича, ніби відчували, що гряде на нас лихо та ще й у дівочій спідниці. Сіла за стіл нашого Гервасійовича Люда — дівча-дівчам. Щоправда, вона — інженер, але ж ні директорської комплекції, ні вам адміністративного хисту... І як на правду, то природа виліпила її для того, щоб нашого брата — мужчину з розуму зводити. Чорнокося, очі блакитні, на щічках ямочки, станом — юна Афродіта і тільки. І ось отака сіла у крісло директора фабрики «Усмішка»! Уявляєте?

При першому ж знайомстві економіст Гаврило мало не вголос телепнув:

— Піонервожату прислали.

Не знаю, почула вона ці слова чи не почула, та хоч і не почула, то, певен, по виразу його обличчя здогадалася, що він бовкнув якусь дурницю. У нього ж голова як ото відро вверх дном на лантусі. Інженер по заробітній платі Сава, з довгою, як у старого гусака, шиєю і здоровенним червоним носом, хихикнув і шепнув мені на вухо: «Якась хурделиця, а не директор».

На нас і справді від її страшенно блакитних очей війнуло холодом. Обговорили ми перше знайомство у своєму товаристві за кухлем пива, і всі зішлись на думці, що нам від Людочки втіхи буде мало. Федя — касир (розумна голова) порадив: «Тримаймось, брати, один одного, щільніше плече до плеча, бо поодинці вона нас поїсть!»

Тиждень прожили ми в мирі й злагоді. Як і при Тимоні Гервасійовичу, писали, рахували, жінки план давали справно. Пробачте, я не встиг познайомити вас з асортиментом продукції нашої фабрики. Так от знайте: шила і вишивала вона жіночі сукні і всяке таке інше красиве вбрання. Самі розумієте, не мужське то діло, та десь через тиждень раптом Людочка запросила нас, мужчин, мається на увазі увесь керівний мозок фабрики, до свого кабінету і сказала:

— Сьогодні, шановні товариші, я поведу вас на екскурсію по цехах нашої фабрики. Ви познайомтесь з людьми, побачите на власні очі умови, в яких вони вимушені працювати. Після екскурсії — обід у нашій фабричній їдальні.

Побачивши наші здивовані обличчя, Люда додала:

— Не хвилюйтесь, ніхто з вас не заблукає, тримайтесь один одного. Вашим гідом буду я.

— Держись, хлопці, хурделиця починається,— нагадав нам Федя. А головний бухгалтер Панько торкнув мене за плече і на вухо: «Їдальня далеко від фабрики?».

Я, будьмо знайомі, Роман Овсійович, заступник директора з питань побуту. Певна річ, сам інколи бував у їдальні в службових справах. Почувши, що цей харчовий заклад на території фабрики, Панько полегшено зітхнув. «Хвала долі, хоч не будемо телебенькатися за нею по місту».

У цехах фабрики жінки прямо-таки прийняли нас за якихось закордонних діячів, а вже коли довідались, хто ми... Краще не згадувати про ту екскурсію. Та найстрашніше було в їдальні. Кухар з своїми кухарчуками почастували нас таким обідом, що бухгалтера чотири дні після того гикавка мучила.

Того ж дня Людочка розписала нас по цехах і наказала починати робочий день з відвідання цеху. Думалось, то діло дріб'язкове, аж ні. Доки цех пройдеш, жінки тобі всі поли пообсмикують: оте треба, те зробіть — скаргам і проханням кінця немає. А відбудешся обіцянкою, то другого дня тільки пір'я полетить з тебе. Сава у перші дні після обходу свого цеху прибігав на роботу мокрий, як миша. Одного дня залетів до мене і як гепнув кулаком по столу, як закричав:

— Коли вже в отій їдальні порядок наведеш, доки з мене жили жінки мотатимуть!

Кричав на мене з півгодини, як наче з розуму звихнувся чоловік, ледарем, трутнем обізвав. А при Тимоні Гервасійовичу жили ми з ним душа в душу, бувало, навіть цілувались. Та хіба тільки він отак

на мене? Одного ранку жінки в другому цеху так допекли мене, що я своєму найкращому товаришеві — інженерові по техніці безпеки Віті — мало в обличчя не заїхав кулаком з розмаху. За якийсь тиждень пересварились ми між собою, та так, що й на кухоль пива один другого не запрошували. А «хурделиця» тим часом робить своє. Напередодні вихідного наказала всім нам бути на зборах, та ще й після робочого дня. Заходимо ми в їдальню і що бачимо: отак по праву руку сидять наші домашні дружини, а по ліву руку — активістки фабрики. Нас, всю керівну силу фабрики, садовлять лицем до зали, перед всім жіноцтвом.

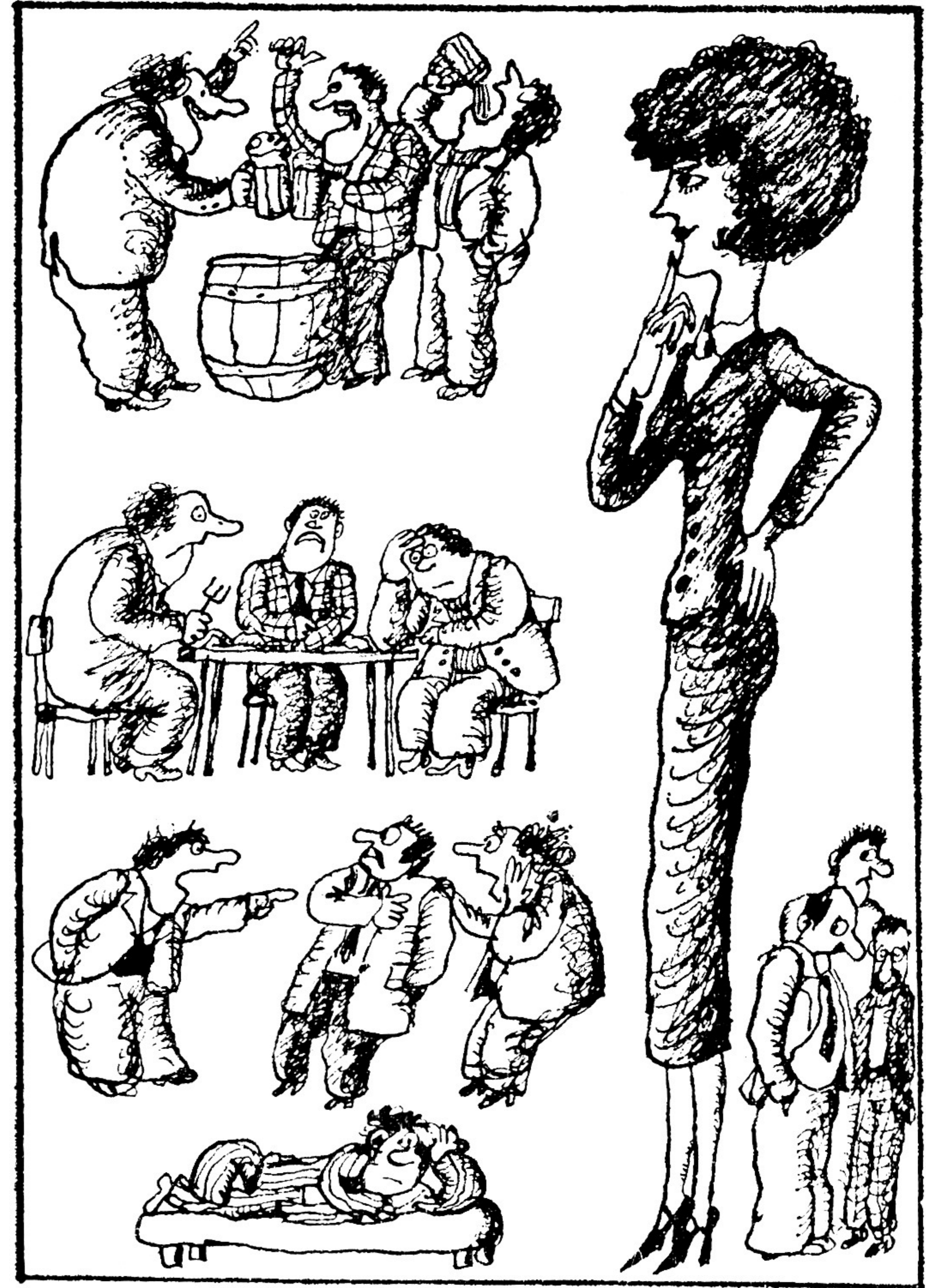
— Сьогодні, дорогі товариші, — оголосила Афродіта, — ми зібралися з вами поговорити на тему: «Чоловік — найперший товариш і помічник своїй дружині». Поговоримо відверто, по-сімейному.

Пером не описати, скільки кухлів крові виточили з нас того вечора наші ж жінки. Першою відкрила вогонь по своєму чоловікові Наталка, дружина головного бухгалтера:

— Ви подивіться, жінки, на нього, як барило уже, а вдома ні за холодну воду. Так зледащів, що скоро і штани без моєї допомоги не зодягне...

Переказувати все, що там було, не буду. Одне раджу: краще до таких «сімейних бесід» не доводити. Спаси і відведи, як говориться, вас від такої участі. Чотири години без перекуру виховували нас. А після перерви — жінок відпущено додому, а нам на дві години лекція: «Первісний чоловік і його роль у сім'ї». Мудренна лекція!

Не встигли ми оговтатися після жіночого судища, як нагрянуло на нас нове лихо. В тій же

їдальні (іншого підходяшого приміщення для масових засідань на фабриці немає) поставила нас Людочка перед очі наших дітей-учнів і їх вчителів. Уявляєте? Ні, ви не уявляєте, не можете ви уявити. От коли б побули на Гавриловім місці, синок якого сказав таке:

— Мій татко маму коровою обзиває, а мене дурним телям, від того вчити уроки ніколи не хочеться, а Марія Василівна у щоденнику двійки ставить.

Відверто кажучи, до того я й гадки не мав, що наш Гаврило така непорядна людина вдома. На фабриці він кожній симпатичній жіночці усмішку дарує.

Шпаронула і мене моя доця:

— Мій татуньо хороший, я люблю його,— сказала з усією дитячою безпосередністю,— він мені всі задачки правильно розв'язує і тому у мене п'ятірки з арифметики. А ще він мене цілує кожен день, а коли п'яний, то цілує і маму...

Пекельні страхи і тяжкий сором пережили ми на тій зустрічі. Та бачимо — нашому лихові кінця не буде. Невідомо нікому, що жде нас завтра. Не раз думалось мені: була б директорша не хурделиця, а Людочка лагідна, як Тимон Гервасійович, то ми, мужчини фабрики, щодень квіти приносили б їй. А зараз же хочеться написати заяву за власним бажанням та сорому боюсь: скажуть від баби втік.

Ох, Гервасійович, Гервасійович, на кого ти нас покинув!

ПРОФЕСІЙНА ТАЄМНИЦЯ

Несподівано став я директором заводу. Чесно кажучи, про директорське крісло мріяв, бо не підозрював, скільки роботи звалиться на мене. Сиджу якимось у кабінеті, папери розбираю, аж раптом дзвінок:

— Вадиме Прокоповичу? — чую знайомий голос.— Ти ще живий?

— Дихаю ніби, а що?

— Дивно! Пізнаєш, хто говорить?

— Ні.

— Хе, як став директором, то й друзів позабував. Це — Віктор Орленко власною персоною. Пам'ятаєш такого?

З Віктором я приятелював в інституті.

— Вітю! Друзяко, звідкіля ти об'явився? Ти мені до зарізу потрібен! — кричу на радощах.

— То лети в готель. Я у «Таврії»!

— Зараз не можу, брате, в паперах потонув. Може, завітаєш до мене на завод?

— Гарзд, зараз приїду.

Я знав, що Віктор працює директором величнього заводу і має за плечима чималий досвід керівної роботи. Зустрів його аж за прохідною, привів у кабінет, посадовив у крісло.

— Не випущу тебе доти,— кажу,— доки не відкриєш мені всіх секретів своєї керівної діяльності. Ти старий, досвідчений директор заводу, і мені є чого в тебе повчитися.

— Е-е-е-е,— похитав головою Вітя.— Я вже, голубе, не директор. Я вже одставної кози барабанщик. Вигнали мене.

Від такої новини я розгубився. Лупаю очима і тільки.

— Та не може бути! За що ж це?

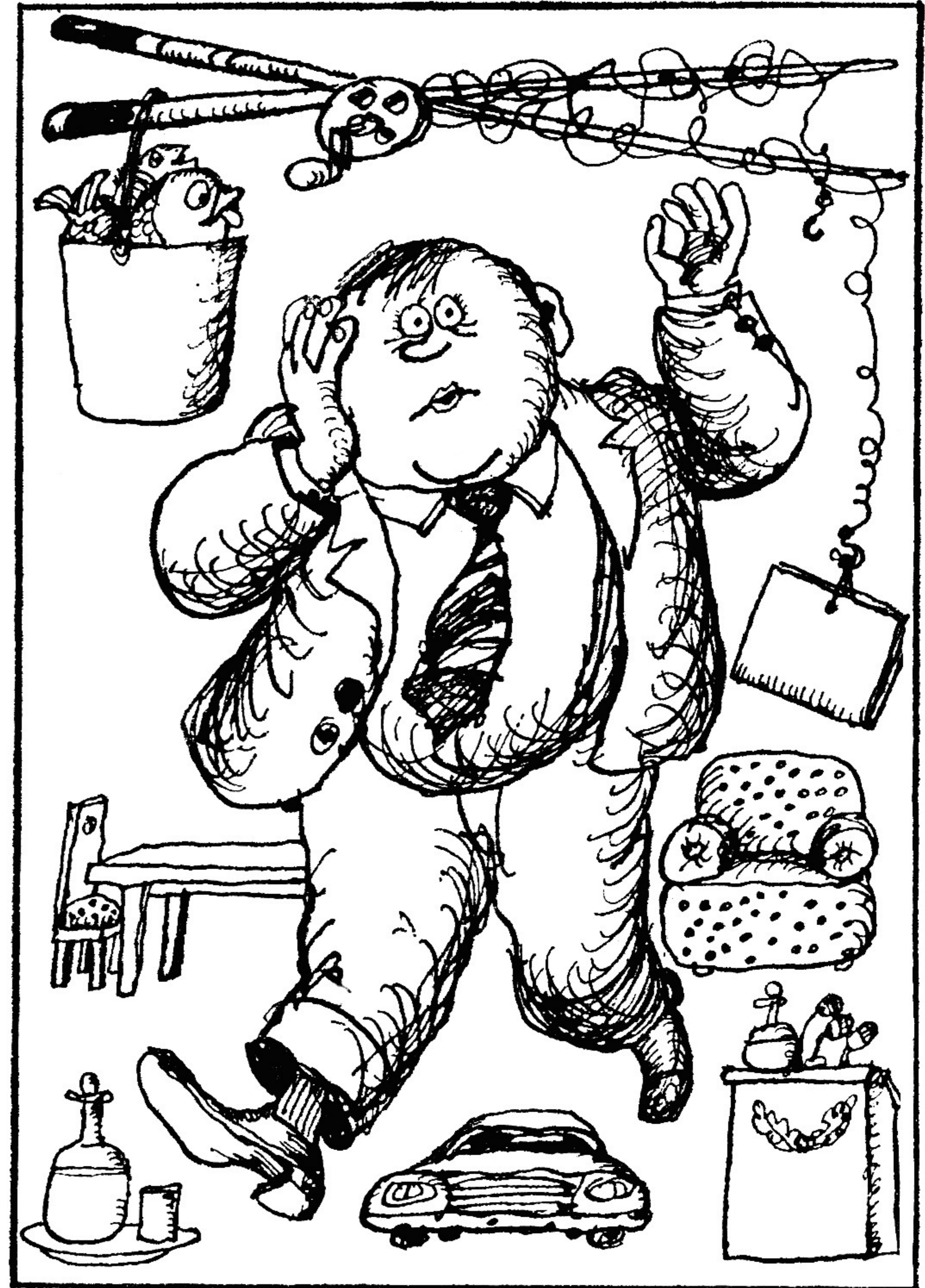
— За стиль. Зрозумів?

— Не зовсім,— відповідаю.

— Ну, от як ти сьогодні робочий день почав?

— Радився з інженерами і начальниками цехів: комплексну систему управління якістю впроваджуємо.

— Похвально. А я в такій ситуації говорив своїй інженерії: «Робіть, як знаєте, а через десять днів ваш план з усіма розрахунками на моєму столі повинен лежати!» У мене так було: вранці я на прохідній. Робітники йдуть, вітаюсь з ними, бажаю хорошого трудового дня. З прохідної — в управління, різні папери підписувати. Опісля — в цех. Ходжу між верстатами, розмовляю з робітниками. Пройдусь по керівниках цеху рашпілем, дам вказівки.

З цеху — у свій кабінет. Усіх, хто до мене на прийом, порозтикаю: першого до головного інженера, другого — до заступника, третього — до економіста. А секретарці: «Сьогодні мене немає. Іду туди, до самого викликають». Сідаю у машину і — на риболовлю.

— А як же завод?

— Хе, завод! Народ діло знає, колеса крутить. А коли хтось щось не так — партком є, завком не дрімає. Я працював так, щоб про мене добра слава йшла. Усе інше — то справа інженерів.

Почнуть, приміром, стихати розмови про мій візит у цех, з'являюсь у їдальні. Стану у чергу разом із робітниками, пообідаю за одним столом, а потім завідуючого їдальнею на «килим». Давай, мовляв, пояснення на очах у маси, чого в тебе не так, а отак. Привід для розмови завжди знайдеться. Муху помітив — і вже маєш предмет для виволочки.

— Іще,— вів далі Віктор,— на комсомольських зборах любив хоч раз на рік побувати. Виступити перед молоддю з промовою, похвалити її.

Палацу культури не забував. Покажусь там з лекцією якийсь раз — і досить. Заскакував часом і в гуртожиток. У одному побуду, накручу пружину комендантові, і опісля з півроку, по всіх гуртожитках коменданти дрижать.

Дивлюсь я на Віктора, слухаю і не розумію — жартує він чи й справді таке життя собі завів.

— От ти говорив: «Виступав із доповідями, з лекціями»...

— І був у курсі усіх новинок,— додав Віктор.

— Та коли ж писати ті лекції? Коли їх читати? У вихідні?

— Здурів, чи що? Для цього діла треба мати «Панаса».

— Кого?

— «Панаса» — чолові'ягу башковитого. Сидить він у кабінеті, читає періодику і про новини доповідає мені. Коли бачу, що діло перспективне, прошую інженерів, ставлю перед ними завдання: «Вивчайте, впроваджуйте»,— і на риболовлю. А через тиждень план лежить переді мною, ще й проект мого наказу про негайне впровадження його на заводі. За кілька днів мій «Панас» відлив фундаментальну статтю для газети. Виступив і всім директорам кирпичи втер. Скажу тобі, мій «Панас», Лаврентій Львович, лекцію чи доповідь на будь-яку тему, для якої завгодно аудиторії нараз зварганить. Ох і башковитий, чортяка...

Помовчали. Віктор, певно, щось пригадав, усміхнувся, потім до мене:

— Зрозумів, як треба в директорськiм кріслі сидіти?

— Зрозумів. А тільки як же при такій діловитості тебе розкусили?

— А отак. Зачіпка почалася з прохідної. Хотів потиснути руку одному робітникові, побажати ударної праці, а він мені: «Товаришу директор, пора б і вам уже чесно потрудитися, досить мильні бульбашки пускати»...

Сказав — і покотилось по заводу ним сказане. На додачу хтось здоровенну карикатуру на мене намалював і вивісили біля прохідної... А, та що говорити,— з досади махнув рукою.— Крапка. Оце

іду на металургійний влаштовуватись. Попрацюю рік-два майстром. У робітничому колі, одне слово, поварюсь, а там видно буде. Заїхав же привітати тебе з новою посадою, Вадиме, і сказати: свою ношу чесно сам неси, працєю на Знак якості, бо людей наших не проведеш. Розбираються, де робиться для ефекту, а де для ефективності!

АМІНЬ І СВЯТА БОГОРОДИЦЯ

Кинув мітлу дядько Гаврило, вдарив старезним кашкетом об землю і сів на лаву:

— Пропади воно пропадом, це діло! Все! Амінь і свята богородиця!

— Що з вами, дядьку?

З хвилину мовчав Гаврило Петрович, сердито блукав по подвір'ю ферми своїми жовтуватими пронизливими очима, сопів та посмикував щетиною вусів. Це така в нього манера сердитись.

— Гавриле Петровичу, чого ви отак нервуєте? — співчутливо ми до нього.

Дядько глянув на нас наче батогом полоснув, потім підняв із землі свого кашкета, вибив з нього пилюку об коліно і сказав:

— Хіба оце ферма тепер? До цього — так то справжня була ферма. Піду звідси категорично і назавжди. Далі вже не виносимо!

Отакі слова для нас — дивина, справжнісінька загадка. Ходити біля худоби Гаврило Петрович почав давненько, ми ще під стіл навкарачки повзали. Проте не такий і зараз старий. Давній та й усе. Не обділила природа його і здоров'ям. Чолов'яга — хоч куди. Недаремно, мабуть, вдовиця, ветеринарша Килина Минівна, будучи в жіночому доброму настрої, сказала:

— Придбати б мені у своє господарство отакого Гаврила Петровича і більше нічого не треба. До ста років була б молодію.

От і здогадайся тепер, звідки у такого чоловіка оте «невиносимо», чому нестерпно йому з нами, молодими хлопцями. Мовчить Гаврило Петрович, смокче цигарку жадібно, сердито і носом дим видає.

— Так чого ж це вам «невиносимо»? — порушує мовчанку наш бригадир Панько Ковальчук, — погляньте, яка краса!

— Краса, краса! А нащо вона тут? Недокурка не придумаєш куди кинути.

— Так он же урни стоять, — говорю йому.

— Еге, урни! Наче мені тільки й діла, що до ваших урн бігати. Або ось асфальт поклали. Коли оце було на фермі? Мети тепер його, чистоту пиль-

нуй. А було б отут все, як було, ніякої мітли не треба, бо на землі землі не видать, а сміття — то таке, як вітром не здме, перейде дощ, у багнюку все втопчеться — і нема нічого. Або ото сад між корівниками насадили, квітники всякі розвели. Для чого? Хіба коровам не все одно?

— Самі ж для себе робимо, Гавриле Петровичу,— пояснює Панько,— щоб дихалось легше і працювалось веселіше.

— Для себе, для себе! Так поливати ж та доглядати оті квітники і дерева не комусь, а нам. У корівниках впорався, на подвір'я поспішай, мети, поливай та прополуй. Воно мені треба?

— Важко не розсміятись, бо ж говорив Гаврило Петрович на повнім серйозі. Проте наш сміх і жарти аніскілечки не змінили його настрою.

— Смієтесь, бо не знаєте, яке життя було колись тут довольственне. Оцієї пори, бувало, подоять доярочки корів, навалимо в ясла скотині соломи, силосу якогось і — до обіду сам собі пан. Хочеш — лежи, спи, в карти грай, у доміно бий, з доярочками гомони — ніхто тобі нічого. А тепер різні раціони, норми вигадали на свою голову, машин та механізмів понаставляли всюди, і вертисся біля худоби з рання і допізна. Заради чого?

— Як то заради чого? Молоко з вашої ферми в один бідон вмещалося,— сміється оператор Сашко,— а тепер цистернами возять його від нас. Є різниця?

— Знаєш ти багато, скільки того молока було. На кухні скоромина ніколи не виводилася, повно всього стояло. А які вареники варили та пироги пекли доярочки! Не те, одним словом, життя пішло.

І що не рік, то все більше не те. Воно, може б, якось при звичаївся до новизни, так всю ферму огорожею обнесли, прохідну поставили, як зв'язаний тепер. Було ж як — забреде на ферму твоя чи моя худобина, стане до ясел — хай стоїть, жує, кому яке діло? Та й сам — що приніс, що виніс, хто те бачить?..

Жбурнув недокурок Гаврило Петрович під ноги, розім'яв його підбором черевика, підійшов до крапа, напивсь води, витерся рукавом:

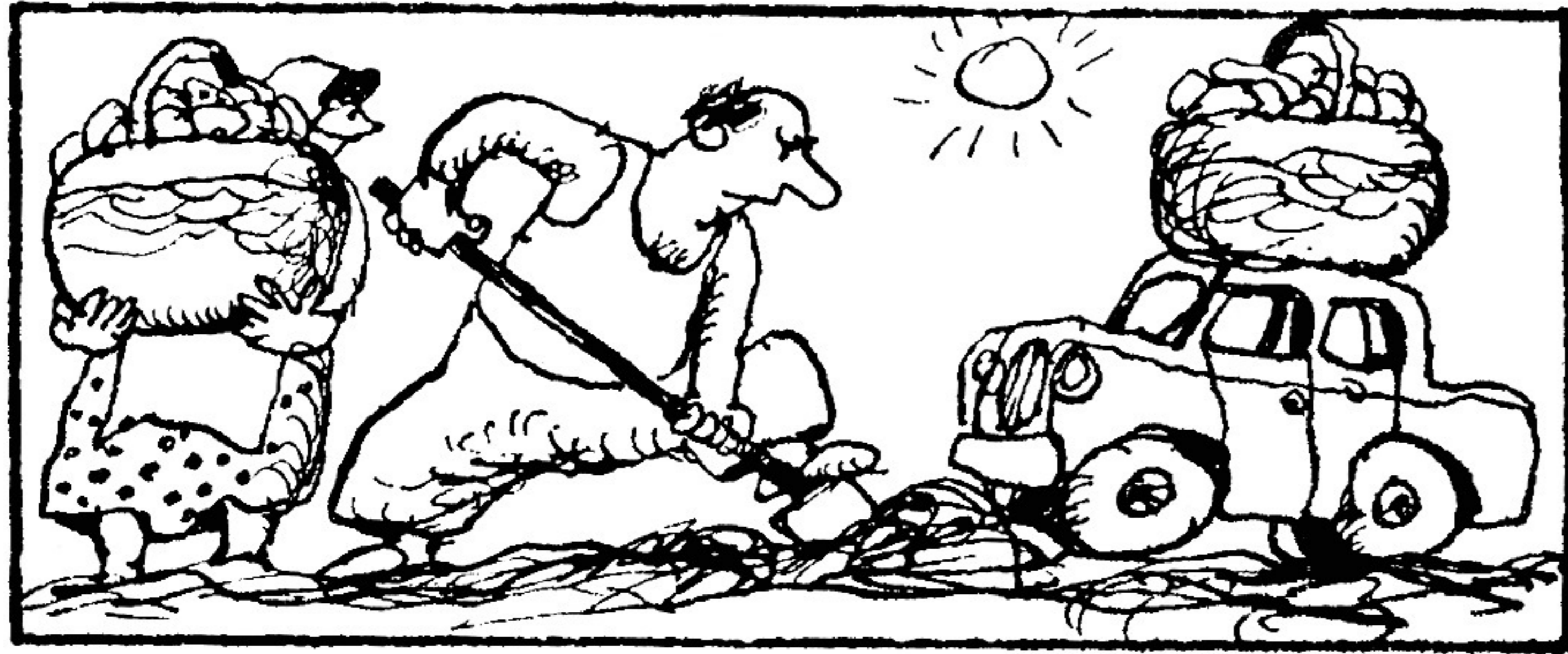
— Оце — все. Амінь і свята богородиця! Хазяйнуйте, як знаєте,— сказав і пішов до прохідної.

— Дядьку! — гукнув я в надії, що отямиться, та він навіть не оглянувся.

— Не чіпай,— сказав старший оператор Семен. Не ми, нове наше життя погнало його звідси.

Що не кажіть, мудро сказав.

СІРЕНЬКА ЛЮДИНА

У пансіонаті з ліричною назвою «Лілея», що на самому березі моря, вільних місць не знайшлося.

— Не горюйте,— заспокоїв мене директор пансіонату Дем'ян Романович,— скоро ми тут таких палаців набудуємо, що вам і не снилось,— і розгорнув переді мною проекти нових будинків з балконами, соляріями, антресолями.

У цьому році завод прив'яже проект до місцевості, а в наступному — закладемо перший корпус. Ось тут буде кінотеатр, поруч — палац культури. Через чотири-п'ять років приїздить хоч і з ріднею, місця всім вистачить. Ну, а поки що доведеться поселити вас у приватників. Та ви не хвилюйтеся, ми орендуємо пристойні квартири, будете задоволені. Вони, хоч і далеченько від моря, зате тиша там сільська. А тут з рання і допізна як на ярмарку.

Дем'ян Романович був людиною уважною. Довідавшись, що я токар передового цеху, сам повів мене на квартиру.

Йти вулицями приморського села довелося не більше кілометра. І скоро ми були вже біля великого кам'яного будинку, на якому красувалась вівіска: «Двір зразкової культури».

Тут живе робітник тутешнього радгоспу Омелько Череда,— пояснив Дем'ян Романович,— трудолюбива і скромна людина.

Що хазяїн двору трудолюб, видно з вулиці. Понад височенькою огорожею з штахетника цвіли пом'яки, чорнобривці, ромашки. По штахетнику вилась в'юнка. Це зовні. А за огорожею помідори і огірки, як ото виноградники, поставлені на шпалеру, кожна стеблинка підв'язана. Стояв жаркий червневий день, і по акуратних борозенках у міжряддях струменіла вода.

Жити мені випало в одній із семи кімнат нової кам'яниці Череди. Сам же хазяїн, віддавши будинок в оренду, мешкав із дружиною Ольгою, худорлявою молодницею, в другій хатині під червоною черепицею. Стояла вона неподалік від кам'яниці. Між будинками росло кілька яблунь, груш, абрикосів. Доріжки між будинками і від будинку до хвіртки, на грядки — бетонні і такі вузькі, що двом ніяк не розминуться. Кожен клаптик землі під городиною.

Череда, хоч і приїхав з поля своїм «Москвичем» раненько, та познайомитись з ним не привелося. Діставши з багажника лантух гною і целофановий туб з селітрою, він метнувся на грядки і почав акуратно розтрушувати добрива по борозенках. Ольга тут же пригортала їх сапою. Ні слова, ні звуку одне другому, вся увага — роботі.

Не пощастило погомоніти з Омельком і вранці.

Хоч і встав я раненько, та доки вийшов на подвір'я, він і вона, поставивши в багажник кошики з огірками і помідорами, вискочили «Москвичем» на вулицю. Не встиг я дійти до їдальні, як Ольга вже стояла з городиною біля воріт пансіонату і гукала: «Свіженькі огірочки, помідорчики. Карбованець пара, на вибір!»

З першого і до останнього дня відпочинку її голос я чув то біля нашого, то біля сусіднього пансіонату вранці, в обід і ввечері.

Своя програма, свої обов'язки по двору були і в Омелька. Приїхавши з поля, він тягнув на город з машини з чимось лантухи, підживлював городину, порався біля електромотора, біля свердловини, з якої смоктав воду на грядки. Він і вона завжди так були зайняті своєю роботою, що не знаходили миті відповісти нам на привітання. Куценький, метушливий, з полисілою маківкою, в сірій, випаленій сонцем сорочці, з закованими до ліктя рукавами, Омелько навіть вечеряв на ходу.

Мене дуже тягнуло поговорити з Чередою. Зблизька заглянути в його душу, подивитись, що там робиться. Допоміг дощ, рясний, теплий. Він почався раннім ранком. Омелько кілька разів вискакував на свої грядки збирати стиглі помідори, та кожного разу злива заганяла його до хати. Коли ж випроводив Ольгу з двору, нав'ючену кошиками з городиною, з якимось особливим задоволенням дивився їй услід, милуючись, як та, чапаючи босими ногами по калюжах, йшла до пансіонатів торгувати. Від хвіртки, помітивши, що я стою на веранді і все те бачу, підійшов, осміхнувся і сказав:

— Та хай іде, люди ж там ждуть.

— Сьогодні якимось перебилися б,— пропускаю Омелька під покрівлю, бо саме хлюпнуло з неба, як з відра.

— Червневий дощ, кажуть, на врожай великий? — пригадав я слова свого батька-хлібороба.

— Огірків он скільки незібраних лишилося,— зітхнув Омелько, дивлячись на сіре, мокре небо.

— Завтра зберете.

— До завтра нові б нарости, а так ці з землі соки задарма тягнуть.

— Більші виростуть.

— Користь одна. Великий чи малий — руп пара.

— А вам і карбованця за пару мало? Нащо скільки городини на двох?

— Для людей стараюся. Хто ж їх годуватиме? Радгоспу план на ранні овочі не дають. От і виходить, я допомагаю державі, людям достаток створюю.

Омелько так дивився мені в вічі, ніби я в чомусь звинувачую його або завинив він переді мною. Відчувши, що не йому йому віри, запобігливо сказав:

— Ось і оцю хату збудував. Для себе збудував, а довелось пансіонату уступити, бо розумію: держава на всіх не набудується пансіонатів, значить, ми повинні допомагати. От і здав в оренду, хай люди користуються, відпочивають, сили і здоров'я набираються.

— І що вам платить пансіонат?

— Гріх скаржитись, чого там, не кривдять. Та хіба в грошах діло? У держави своїх справ багато. Я хоч і рядова, сіренька людина, так би мовити, а розумію. Оце ж і машину купив. А для

чого вона мені, запитаєте? Щоб на роботу їздити. До поля далеченько, так чого я маю радгоспною машиною їздити, коли можу своєю?

— І добрива з поля возити своєю теж зручніше? — обірвав Омелька.

— Вожу, а чого? Бо в нашому радгоспі не вміють народне добро цінувати. Іду полем, дивлюсь хтось розсипав добрива, а чи цілий лантух забув. Лежить, пропадає. А чого йому пропадати? Беру. Зате відтоді, як маю машину, у мене жодного прогулу, жодного запізнення на роботу бо розумію: робочий час — державне багатство. Нещодавно були збори в нас, так я виступив і сказав громкогласно: «Сто двадцять тут нас сидить, кожен на хвилину запізниться або раніше з роботи піде — дві години, вважайте, вкрали в держави»... За ці слова мені і директор аплодував. Сказав голові робіткому, щоб портрета мого на дошку передовиків повісив. Бо таки є й за що, як по правді суціль розібратися. Завжди хвилинка в хвилинку на роботі і норму сповна виконую.

Не знаю, до чого б дійшла наша розмова, коли б не проясніло небо. Як тільки дощ вщух, Омелько кинувся на грядки огірки вибирати, а я — в пансіонат, у їдальню. Довго після тієї розмови ніяк не міг зрозуміти, хто ж є Омелько насправді. Та суботнього вечора виступив по місцевому радіо директор радгоспу. Він розповів, що поля в біді, після дощів заросли бур'янами, треба рятувати овочі. Директор прохав односельчан вийти на недільник. Він так проникливо говорив, так прохав, що заболіло і мені за радгоспне добро. Підмовив людей, що були зі мною в Омельковім ковчезі. Встали ра-

ненько, щоб, значить, на поле поскоріше, аж бачимо наш Омелько з Ольгою завантажують машину овочами, лаштуються в дорогу.

— Куди ж ви? — я до нього. — Сьогодні ж недільник.

Омелько невдоволено покосився на мене і, не моргнувши оком, пояснив:

— Перед державою моя совість чиста. Я кожен день хвилина в хвилину на роботі і норму завжди виконую. Вихідний мені по закону належить, так що маю право...

— Але ж і ми...

— Та поїхали вже! — гукнула з машини Ольга, і Омелько кинувся до неї.

* * *

Ви що, хотіли Омелька загітувати на поле? — поцікавилась його сусідка, йдучи разом з нами.

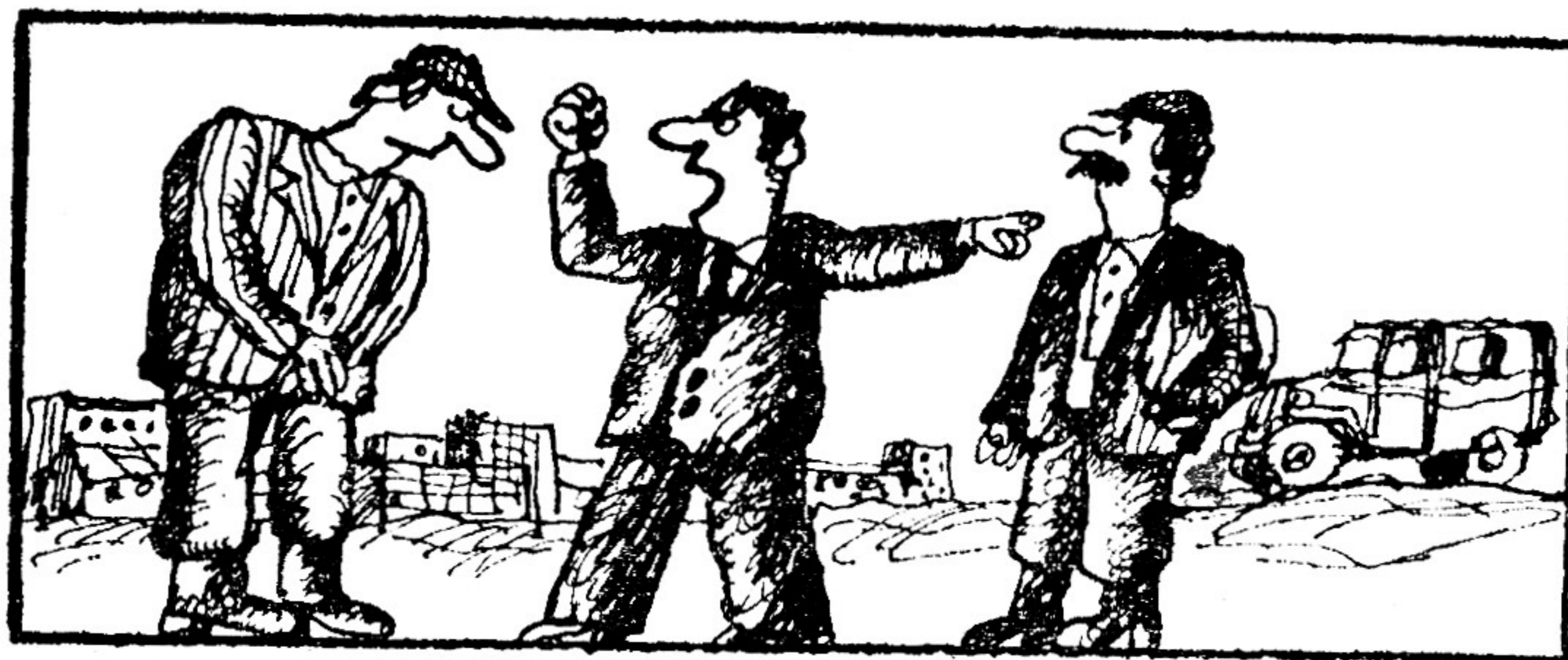
— Хотів, а що?

— Марна справа. В радгоспі він гроші одержує не за врожай, а за виконану норму.

* * *

І цього літа відпочивав я в «Лілеї». Як і два роки тому ранками чув Ольжин голос: «Свіженькі огірочки, помідорчики. Карбованець пара, на вибір!..» На її кам'яниці все ще висить напис «Двір зразкової культури». В алеї передовиків радгоспу тепер уже і Омельків портрет.

— Рядовий, високосвідомий робітник, — сказав про нього наш гід, — хвилина в хвилину на роботі і завжди виконує норму.

З НАШОЇ СТОРОНИ

Було. Що було, то було. Викликав мене голова до себе і ну жару за комір сипати. Стою я смирененько, лунаю очима, бо не з доброго дива він накинувся на мене. Розгулявся. Та й вини в тім моєї мало. В селі живу давно, родичів розвелось багато. В одних — родини, в других — іменини, в третіх — проводи в армію, в четвертих — весілля. Всі прохають: «Прийди, посидь»... Не піди — образяться.

Котить бочки на мене голова, погрожує, страхає. Аж тут — гульк у кабінет експедитор нашого колгоспу Родіон Нестерович. До міста якраз збирався, та забіг документи підписати.

— Ти що, Демиде, і вправду п'єш багато?

— Хм, питає. Цілий тиждень як у бочку лє,— відповів за мене голова.

— І як вона тобі, нічого йде? — допитується Родіон Нестерович.

А голова йому в відповідь:

— Хіба такого бугая чаркою звалиш. Його біля автонапувалки ставити треба.

Нестерович посміхнувся і до голови:

— Ларивон Хрисантіювич, хай поїде сьогодні зі мною!

— Чого?

— Самі ж знаєте, я не того, а тут таке діло... З нашої сторони хтось же повинен...

Голова подумав, скрививсь, як після кисляку на похмілля, а потім:

— Гаразд, забирай його з моїх очей,— махнув сердито рукою.

«На яку ж оце кару тягне мене з собою Нестерович? Видать добряча каторга, коли голова після такого прочухана відпустив. Ну, що не трапиться, спокутую свій гріх. Заробив, то чого тут, треба чесно і покарання нести» — думаю собі.

Приїхали до міста. Родіон Нестерович звелів мені ждати біля великого будинку, а сам юркнув у двері, наче у воду пірнув. Жду його годину — немає, жду другу — не видать, жду третю — ніде не показується. У мене вже й у середині смокче, марудить з похмілля, а Нестеровича немає та й немає. Люди з портфелями, з теками з будинку в будинок біжать, поспішають, а я штани протираю на лавці. «Якби оце орав, то вже б гектарів зо три виорав би», думаю. Нарешті випурхнув з будинку і Нестерович. Портфель під рукою, окуляри на носі, сива чуприна скуйовджена, так ніби за неї десь волочили його. В якісь папери заглядає і посміхається:

— Порядок, Демид, є, вибив! Оце хлопцям радість буде! Оце свято! Здогадавсь: дістав старий якийсь дефіцит до машин, але я так уже втомився від безділля та зголоднів, що для радощів сил не

залишилось. «Скоріше б уже вантажити та до жінки їхати, дивись, там борщ і вареники холонуть», — думав собі.

— Може десь перекусимо спочатку,— пропоную.

— Е, ні. Летимо зараз на базу, бо чого доброго, діло може так обернутись, що там тільки пір'їна від жар-птиці залишиться.

Примчали машиною на базу, одержали все сповна, повантажили. Нестерович зітхнув тяжкенько і піт з чола витер. І треба ж: я вантажив, а він потім обливався. «Боявся,— каже,— щоб хтось не підняв галасу, що скільки добра в одні руки дісталось. Жнива ж на порозі, деталі це — золото».

— Тепер прямо додому? — не терпиться мені.

— Додому? Зажди, головне твоє діло попереду. Зараз у ресторан підемо,— шепнув.

Думав я, що Нестерович жартує, а воно — ні.

— Ти,— каже,— новачок у цім ділі, без ніякого поняття. Так от знай: я повинен поставити могорич людям, які зробили добре діло,— показав він на завантажений кузов машини.

— Де ж ті люди? Вони ж на заводах, в цехах,— сміюсь.

— А, ну тебе! Зробили — значить, занарядили, виписали, оформили нашому колгоспові всіма правдами і неправдами. Треба ж бути вдячним їм, бо після і носа сюди не показуй, гвіздка поганого не виб'єш. Мені пити, ти знаєш, не можна, а з нашої ж сторони хтось же має підняти чарку за кумпанією. Оце і взяв тебе з собою.

— Та вони не прийдуть, посоромляться?

— Хм, посоромляться. Не натякнув би їм про могорич, то дідька лисого мали б стільки. При-

йдуть. Я їх знаю. Та тільки от що — пити будемо не якусь там горілку, а найдорожчі коньяки, так ти культурненько, не хлєпчи, як брагу. І на делікатеси різні не налягай, бо з них наїдку мало, а коштують дорого. Півлітра коньяку розпили — вважай два центнери пшениці проковтнули, сто грамів ікри кетової з'їли — бідон молока полетів. Отож не розперезуйся. Вдома докладеш, коли тут не наїсишся.

Признатись, в ресторанах мені не доводилось бенкетувати, дуже закортіло перехилити там чарчину, щоб потім у своєму товаристві похвалитись: «У ресторані коньяк пив!..» А ще більше цікавили люди, що прийдуть, які вони, що за одні. І що ви думаєте? Прийшли до нас три не якісь там замориші, жебраки, а здорові такі, що хоч у плуга кожного. Один із них, що назвався Вілем Христофоровичем, плечистий, животастиий, широколиций. Він начальник, а два його помагайли — Тодос і Роман — молодші і габаритами менші. Проте якби поклав на кожного по добрячому лантуху, то не зігнулися б.

Усі три хутенько всілися за стіл і, як на свої кровні почали замовляти офіціанту питво та їство. Мій Нестерович встигає тільки головою ствердно хитати.

Офіціант не забарився. За півгодини накрив стіл горою. Чого тільки на ньому не було! Кожному тарілочка, виделка, ножичок, три чарки, Нестерович наливає по першій і проголошує:

— За ваше здоров'я, товариші, хай вам сто літ жити!

«На свої, кровні,— думаю собі,— і випиваю, бо

я ж нашої сторони». Нестерович пригубив і поставив. А товариші тільки — ковть і — немає. А потім як почали молотити, як почали підбирати все, що було на столі, так уже на що я справний у цім ділі, а далеко мені до них. Куди там! Ну, а культурно вминають. Чарку не просто так випивають, а спершу хтось тост проголошує, потім чокнуться і — ковть! Виделку в ліву руку, ножика в праву і пішло.

Напились, наїлись товариші і ну музику замовляти та дівчат на танці запрошувати. Вихвицують, як жеребці, а Нестерович, бачу, гроші лічить та мружиться.

— У тебе, часом, немає якогось карбованця,— питає мене,— бо це ж і за музику нам розраховуватись?

— Нічого, розрахуємось,— кажу,— хай веселяться. З нашої сторони я тут недаремно.

Нагацались наші гості, допили, доїли все, що лишилось на столі, витерлись і збираються вже йти.

— Хвилинку,— зупиняю їх,— хвилинку, ще не все.

— На коня хочеш? Давай! — каже один.

— На коня,— кажу,— а може і на цілого бугая. Зараз побачимо.

Покликав офіціанта, поклав він рахунок на стіл.

— Вивертайте, хлопці, кишені,— кажу гостям,— та пошвидше, бо нам далеко їхати.

Що тут сталося! Червоні їхні лица раптом побіліли, потім посиніли, а наслідок зробились, як віск. Нестерович за руки мене смикає:

— Він жартує,— товариші,— хай вам здоров'я, йдіть, ми самі тут.

А я — ні. Платить Кулаки стиснув, зробивсь несамовитим, очі вирячив — гроші на стіл. Ти, Віль, п'ять центнерів пшениці отут сьогодні проковтнув. Ти, Тодос, сім бідонів молока як за себе кинув, а ти, Романе, цілого бугая проковтнув! Хто буде платить?

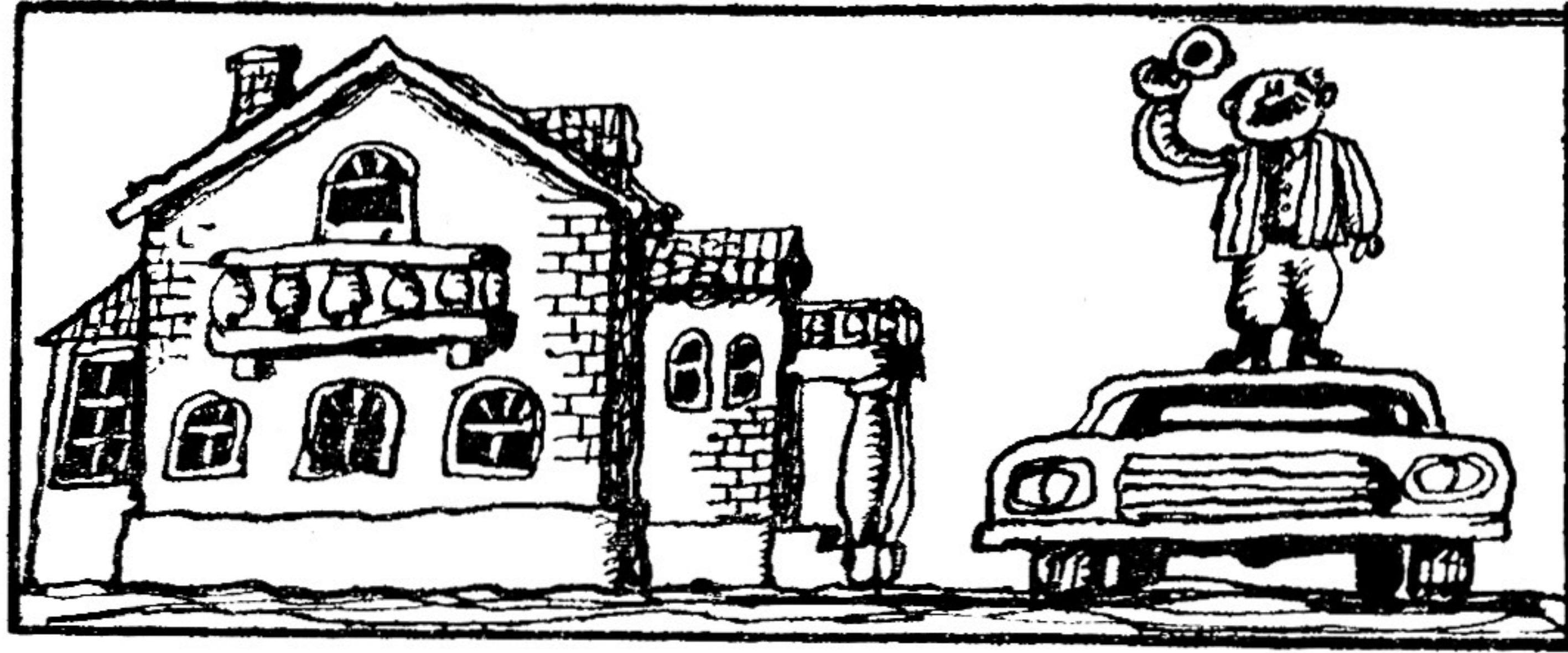
Повитрушували вони свої кишені до копійчки.

— Оце,— кажу їм,— затямте: на чуже рот не розкривайте, бо вдруге з нашої сторони не сам я приїду, а всією бригадою.

— Що ти наробив? — жахався всю дорогу Нестерович.— Як же до них тепер наvertатись?..

А проте дарма. Після того вечора повертався він з міста завжди з товаром.

НОМЕНКЛАТУРНИЙ ВАРЕНИК

Якщо вам колись знадобиться натуральне, свіже пташине молоко, і ви не зможете знайти його самі, не сумуйте, не горюйте. Зверніться до нашого Кирика, себто Кирила Маврикійовича Кандиби, і будете мати що вам треба.

Хто Кирик? Дядько з нашого колгоспу, завгосп по професії. Немає такої професії, скажете? То ви не знаєте. Є. Кирик вже мало не двадцять років завгоспствує і так напрофесіоналився на цій ділі, що сам голова з усім правлінням без нього як без рук. Дефіцитні запчастини для колгоспу, та навіть трактори і комбайни без нарядів — все зробить, все дістане Кирик. Ну, звичайно, коли треба Кирику для діла якийсь там бідон меду, кузов-два кавунів чи фруктів, живності центнерів два, голова ніколи не відмовить. Раз треба — значить треба.

Та що там правління, все село за Кирика горю — необхідна він людина. Нікому ні в чому не відмовляє. Будете ви, скажімо, дім, а дощок і шиферу немає. Ви, звісно, до голови правління за до-

помогою, а він вам: «Немає!» Ви — до Кирика. Кирик: «Та-ак, трудненьке діло, трудненьке. Примружить хитрувато очі, підправить великим пальцем лівої руки сивуватого вуса, подумає трішки і питає: «А скільки треба?» «Та на хату, вісім на дванадцять у мене». «Ого! Цілий палац ставиш!» «Та який там палац. Як у всіх, так і в мене, трішки менша вашої, але для сім'ї вистачить». «Ну, от що. Ідь до міста за цією ось адресою».

Напише він вам папірця, підпише внизу «Кир» і все. Отой папірець для вас мов чарівна паличка. Варто поїхати куди скаже і показати його кому скаже — і все як на самобранці перед вами з'явиться.

Отакий наш Кирило Маврикійович, маг, чародій і тільки. Посада в нього ніби непомітна, оклад для скромненького життя, а надумав новий дім для себе ставити і отак: хху — і як з води особнячок на вісім кімнат із скляною верандою виріс за одне літечко. На другий день Кирик — хху і біля особнячка з'явилась кухня з їдальнею і гаражем. Ще раз — хху — і новесенька «Волга» закотилась у гараж.

Двір у Кирика невеличкий, обнесений красивою металевою огорожею з витіюватими візерунками, увесь фруктовими деревами обсаджений і під кожним деревом — вулик. Любить Кирик медок. У нього навіть вуса не сивуваті, а жовтуваті, наче медком змащені.

А ще поважає його голова за лагідну натуру. Ніхто ніколи не чув, щоб він з кимось сварився. Буває навіть образить хтось його, критикне десь — не образиться на кривдника. Вітається з ним, по-

сміхається до нього, мов нічого і не трапилось. Та правду сказати ніхто його і не критикує по-справжньому. Одного разу я, було, здорово намірився виступати на зборах, та проїхатись по ньому за одне дільце, але не вийшло. А не вийшло тому, що на огорожу в мене матеріалу путнього не було. Ставив я її біля хати з простенького штакетника, аж іде Кирило Маврикійович та:

— Нащо оце, чоловіче, час даремно витрачаєш? Ніякого ж виду від твого двору, всю вулицю зіпсуєш.

Я, було, сказав щось, а він:

— Ну, чого ти, діло кажу. Привезу тобі завтра з міста огорожу як ото в мене

Я спершу відмахнувся від його послуги, так жінка як напосіла на мене, як напосіла. Не було куди подітись, взяв. Красивий тепер мій двір, не псує вулиці, а тільки критикувати Кирика на зборах не наважився. Совісно якось зробилось. А скоро сталося так, що і зовсім здружились з ним. Рій його якось залетів у мій двір і повис на вишні. Прийшов Кирик, зняв його, хотів додому нести, а потім каже мені:

— Грицько, візьми цей рій собі, дитина в тебе росте, хай медком ласує, я тобі і вулик дам.

Не хотілося мені зв'язуватись з тим роєм, а дружина знову як напосіла на мене, як напосіла. Взяв рій. Тепер і в мене є бджоли. Кирик навчив доглядати їх, розмножувати. Одним словом, в меду тепер і мій вус. Живу з Кириком душа в душу. Сіли одного разу обідати під яблуною після трудів біля бджіл, випили по малесенькій я і кажу:

— Талановита ви людина, Кириле Маврикійови-

чу, вам би не завгоспом, а головою нашого правління бути.

— Головою? Ні, головування мені ні до чого.

— Боїтесь?

— Нічого я не боюсь, Грицю, і от що скажу тобі по-приятельському: коли хочеш від життя задоволення мати, не пнися у велике начальство, в середнячках ходи.

— Чого б це? — здивувалася моя дружина.

— Чого? От, приміром, подивися на цю посудину, — показав він на макітру з варениками.

— Дивлюсь.

— А тепер уяви, що всі вареники — номенклатурні працівники колгоспу нашого.

— Уявив.

— А коли уявив, то подивись, де більше сметани — внизу чи зверху?

— Звісно, внизу.

— То-то. Тепер поміркуй гарненько, подумай. Внизу вареники у сметані плавають, а на виделку найперше потрапляють ці ось, що зверху.

Не знаю чому, а ото з тих пір, як розповів Кирик про макітру з варениками, здається мені, що на його вусах і голові не сивина, а сметана. Вірите, тепер так і тягне мене труснути добряче нашу номенклатурну макітру, та так, щоб всі вареники з денечка на верх повискакували. Здорово, скажу вам, тягне, та все якось не дійду до трибуни, не зберуся з духом. Як не є — Кирик мій приятель. Хай краще хтось інший трясне ту макітру, бо мені ще нову хату ставити треба.

ГРОМОВИЦЯ

За місяць, чи й не більше, до Нового року вахтерша з прохідної Марина Спиридонівна рознесла по заводу новину: слюсар Вадим прийшов на роботу в натуральному вигляді.

— Дивлюсь і очам своїм не вірю, — хвалилась вона подругам, — іде Вадим воздравії, як наче і геть то порядна людина, і пицю свою не відвертає від мене. То була вона в нього, як собача шкіра навиворіт, а це, бачу, світиться живинкою, як у порядної людини. Посміхнувся мені так ото, знаєте, душевно... Дійшло моє таки слово до його розуму, дійшло, в саму точку попало. На тому тижні як прийшов до прохідної, ледь проспавшись, сказала категорично: «Покажешся отут ще хоч раз отакою смердючкою, плюну в самісінькі очиці твої лупаті ще й ляпаса привселюдно дам!» Три дні опісля не бачила його біля прохідної, не знаю якими путями пробирався на завод, а на мої очі не показувався, а оце об'явився справжнісінькою людиною.

Через кілька днів забіг до мене Саша — редактор заводської сатиричної газети «Рашпіль».

— Даниле Семеновичу, — гукає мені з порога, — наша взяла, Вадим вже п'яту добу в рот не бере. От що значить сатира! Допекли таки, доперчили...

Тижнів через півтора поважно зайшов до кабінету голова цехкому Макар Онисимович. Потис руку, сів до столу:

— Запиши мені в актив, — каже, — наш цеховий комітет поставив Вадима у тверезу колію. Недаремно стільки місяців возилися з ним, недаремно.

Протверезіння Вадима було настільки значною подією на заводі, що секретар парткому Тодос Журба сказав натхненно:

— Дякуючи наполегливій роботі наших агітаторів, пропагандистів, в інструментальному цеху за останній місяць значно поліпшилась трудова дисципліна. Наприклад, Вадим уже не п'є. Вважайте — виховали. Це, товариші, наша велика перемога в боротьбі за людину. Нам треба узагальнити, уважно вивчити досвід наших агітаторів, пропагандистів у боротьбі з алкоголем, щоб надалі подібних Вадимів у нас ніколи не появлялось...

З своїми передсвятковими клопотами зайшов я до директора. Розговорились про справи заводські.

— Як ви думаєте, Радомире Наумовичу, що так вплинуло на нашого Вадима, від чого так протверезився він? — запитав між ділом.

— Як що? У п'ятдесят першому моєму наказі ясно сказано: «Суворо попередити Шпака Вадима, що в разі повторної появи його на роботі в нетверезому стані, він буде звільнений з роботи остаточно!» Не наказ, а громовиця! Зате як працює тепер Вадим, піди подивися, любо глянути!

Подібних наказів Вадим пережив немало не лише на нашому заводі. І все ж я повірив і вахтерші, Марині Спиридонівні, і Саші — редакторові, і голові цехкому Макару Онисимовичу, і секретареві парткому Тодосу Журбі, і директорові Радомиру Наумовичу. Бо чого ж би чоловік так несподівано в трезвеники пошився. Не з доброго ж дива перед обідом тепер склянку води випиває. Щоправда, за звичкою, випивши, нюхає шкоринку хліба, але вода таки не горілка. Хай хоч і цибулиною заїдає. Яке кому діло.

А оце напередодні свята зайшов до мене сам Вадим. Переступає винувато з ноги на ногу біля дверей. Здогадався я: з якимось проханням.

— Проходь, сідай, — запрошую, — чого огинаєшся? Говори, чого прийшов, яке діло в тебе?

Пом'явсь Вадим та й каже:

— Свято ж ось підходить, Даниле Семеновичу.

— Підходить. Та ще яке свято, Вадиме. Новий рік!

— До мене і мама приїде, і діток у мене ж двоє, старшенький у школу уже пішов...

— Так, так, розумію. Святковий стіл хочеш накрити?

— Так вже повелося, — зітхнув, — треба, але...

— Зрозуміло без «але». Скільки тобі — п'ятдесят, сто карбованців? Пиши заяву, допоможемо, чого там.

— Та я не про гроші, гроші що... Ви мені привітання напишіть, напишіть і розпишіться. Хай і директор, і секретар розпишеться, щоб мої вдома прочитали...

— Е-е, брат, вітаємо ми з святом передовиків, а ти ж...

— Розумію. А ви мені повірте, напишіть! Хай і в моїй сім'ї хоч раз справжнє свято буде. Та, кажу ж, синок у школу почав ходити. «І мого татка завод привітав»,— скаже...

Пішов Вадим обнадіяний, а я стою і думаю. А що, є над чим подумати.

БИБЛИОТЕКА «ПЕРЦА» № 262

Иван Иванович Гайдай

ЮВЕЛИРНАЯ ТОМОЧКА

(На украинском языке)

Иллюстрации Р. Сахалтуева

Издательство «Радянська Україна»

Редактор Ф. Маківчук.

Здано до набору 19. 04. 82. Підписано до друку 01. 06. 82.
БФ 15276. Формат видання 70×108/32. Папір газетний. Гарнітура
літературна. Високий друк. Умовн. друк. арк.2,8. Обл. вид.
арк. 2,28. Тираж 150000. Зам. 01872. Ціна 10 коп.

Ордена Леніна комбінат друку видавництва «Радянська
Україна», 252047, Київ-47, Брест-Литовський проспект, 94.

Адрес редакції: ул. Петра Нестерова, 4.

Ордена Леніна комбінат печаті видавництва «Радянська
Україна», 252047, Київ-47, Брест-Литовський проспект, 94.